

**Ткаченко Н.В.,**

кандидат економічних наук,  
доцент кафедри фінансів  
Черкаського банківського інституту  
Української академії банківської справи  
Національного банку України

## **ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА РОЗВИТОК СТРАХОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

*Досліджено процес проникнення іноземного капіталу на страховий ринок України. Проаналізовано позитивні та негативні наслідки цього проникнення для розвитку країни. Сформульовано основні цілі процесів злиття та поглинання страхових компаній за участю іноземного капіталу.*

*The process of penetration of foreign capital into Ukraine's insurance market is studied in the article. The author analyzes positive and negative consequences of such penetration for the country's development; also formulates purposes of acquiring and merging insurance companies which involve foreign capital.*

В умовах процесу фінансової глобалізації економічне зростання будь-якої країни неможливе без створення страхової системи, яка ефективно функціонує. Розв'язання багатьох проблем, що стоять перед українською економікою, — забезпечення економічного зростання, збільшення інвестицій тощо — залежить і від того, наскільки ефективно функціонує страхова система.

Процес вступу нашої країни до СОТ зумовлює поступове збільшення присутності іноземного капіталу у страховій системі. Його прихід в Україну стане важливим чинником розвитку та перетворення страхового сектору держави. У цьому разі підвищується роль страхування в контексті забезпечення стабільності, фінансової стійкості та ефективного функціонування вітчизняних страхових компаній під впливом глобалізаційних процесів.

Вивченню проблем присутності іноземного капіталу присвятили свої праці вітчизняні й зарубіжні вчені, зокрема В.Д. Базилевич, О.І. Барановський, Н.М. Внукова, С.С. Осадець, Я.П. Шумелда та інші. Водночас сьогодні на тлі дедалі більшого залучення іноземного капіталу до страхової системи України дослідження цих аспектів набуває особливої актуальності та ваги.

Метою статті є дослідження трансформації страхового сектору держави з урахуванням припливу іноземного капіталу в Україну, аналіз позитивних та негативних наслідків, визначення напрямів і перспектив розвитку вітчизняних страхових компаній нарівні із страховиками, які мають іноземний капітал.

Національна галузь страхування стає дедалі привабливішою для інвесторів: на кінець 2005 року в Україні діяло 58 страхових компаній з іноземним капіталом, величина якого у статутних фондах становила 897 млн грн. Частка компаній з іно-

земним капіталом у загальній кількості компанії становила 15,2 %. Найбільше інвестують у страхову систему України Велика Британія, Росія, США, Кіпр, Данія.

Розглянемо наслідки цих процесів для економіки країни. З одного боку, іноземний капітал сприяє підвищенню капіталомісткості страхового ринку та зміцненню фінансової стійкості страхових компаній. З другого — у процесі інтеграції національного страхового ринку у світовий існують небезпеки та ризики, що впливають на інтереси держави та національних страховиків.

Цілком відкритих страхових ринків у світі не існує, кожна країна намагається захистити свій внутрішній страховий ринок, запроваджуючи різні обмеження. Конкретні умови доступу іноземних страховиків на національні страхові ринки визначаються мірою зацікавленості держави у збереженні контролю над національною страховою системою. У низці країн практикується введення національних бар'єрів шляхом прийняття підзаконних актів, що унеможливають реальне входження іноземних страховиків на національні страхові ринки. Водночас існує необхідність створення сприятливих умов для припливу іноземного капіталу в країну, оскільки є чимало переваг його присутності на національному страховому ринку.

Політику щодо іноземних страховиків слід розглядати з позиції цілей, які має на меті держава. Цілі будь-якої держави у цьому процесі зводяться до двох груп:

- 1) кожна держава при проведенні політики щодо допуску іноземних страховиків на свій національний ринок намагається захистити національні інтереси — інтереси страхувальників і страховиків;
- 2) залучення іноземних інвестицій у страхування має на меті підвищення капіталізації ринку.

Однак наведені цілі до певної міри взаємно виключають одна одну. Так, бажання збільшити приплив іноземного капіталу завжди тягне за собою створення сприятливого інвестиційного клімату, а бажання захистити національних страховиків неминуче призводить до усіляких обмежень. Оцінюючи переваги та недоліки такого процесу, як допуск іноземців на страховий ринок України, основним завданням оптимальної політики у цій сфері є збалансування обмежувальних і стимулювальних заходів.

Вітчизняні страховики по-різному оцінюють роль іноземних інвестицій в їхньому бізнесі. Одні схиляються до думки, що продаж страхової компанії іноземцям — гарантія успіху в бізнесі, а інші вважають, що прихід іноземців заподіє шкоди як страховій галузі, так і інтересам країни. Населення навряд чи програє від більш помітної присутності іноземців у страхуванні. Якщо вартість страхових послуг і підвищиться, то лише з одночасним зростанням їх якості. Прихід іноземних компаній і для населення, і для бізнесу обернеться зростанням пропозиції — і за обсягом покриття, і за асортиментом послуг. Експерти також зауважують, що посилення конкуренції змусить компанії знижувати тарифи за тими видами страхування, за якими вони завищені.

Держава в короткостроковій перспективі, мабуть, виграє. Страховий бізнес приносить більше податків до бюджету, а також перестане бути прикладним способом ухилення від податків для інших галузей. Зростання обсягів операцій за ризиковими видами страхування дало б можливість зменшити тягар на бюджет за наслідками різних природних і техногенних катастроф (у вигляді допомоги постраждалим). Та в довгостроковій перспективі є ризик втрати певного обсягу портфельних інвестицій в економіці. Із країни може “піти” частина “довгих” грошей — резервів страховиків, зокрема зі страхування життя. З приходом іноземців до рівня менеджменту і професійної підготовки співробітників страхових компаній висуватимуться вищі вимоги та, з другого боку, вони отримають ефективніші технології та кращу мотивацію, тому перспектива роботи в зарубіжній компанії для них є привабливішою. Крім того, для України факт лібералізації страхового ринку свідчить про підвищення авторитету у світовому співтоваристві, а також означає крок уперед на шляху приєднання до СОТ.

Зазначене вище дає змогу систематизувати переваги та недоліки відкриття українського страхового ринку для іноземців залежно від інтересів суб’єктів страхового ринку:

1) для іноземних інвесторів:

а) переваги: освоєння нових ринків, у тому числі в умовах стагнації страхування у багатьох європейських державах; можливість отримання довгострокового капіталу на ринку страхування життя; можливість організації розгалуженої системи обслуговування інших економічних суб’єктів-нерезидентів; отримання більш високих доходів від інвестування страхових резервів;

б) недоліки: відсутність сприятливого інвестиційного клімату; політичні ризики; нестабільність інвестування резервів в українську економічну систему; низький рівень життя населення й низький ступінь розвитку виробничої сфери економіки, у зв’язку з чим низький рівень платоспроможного попиту на послуги страхування;

2) для держави:

а) переваги: підвищення авторитету у міжнародному співтоваристві; можливість ефективного розвитку страхування, конкуренції на користь страхової галузі; виконання міжнародних зобов’язань, інтеграція у світове співтовариство, приєднання до СОТ; підвищення загальної капіталізації страхового ринку; розвиток фінансових ринків і ринкової інфраструктури;

б) недоліки: ускладнення страхового нагляду за операціями страховиків з боку уповноважених державних органів та ймовірність посилення іноземного втручання у страхову систему України, що може негативно позначитися на рівні її економічної безпеки; вплив коштів за кордон; ризик появи інструментів для швидкого вилучення прибутку та виходу з ринку, недовговічність відносин;

3) для українських страховиків:

а) переваги: можливість підвищення капіталізації ринку загалом, нові джерела інвестування; взаємодія з іноземними страховиками, підвищення активів компаній за рахунок іноземних інвестицій; конкуренція за рахунок якості обслуговування може викликати відповідну реакцію національних страховиків, що призведе до поліпшення страхового продукту; створення нових робочих місць, підвищення кваліфікації кадрів; впровадження міжнародного досвіду ведення страхової справи; поліпшення організаційного та фінансового менеджменту страхових компаній;

б) недоліки: надлишкова конкуренція, особливо для страхових компаній з невеликим статутним капіталом; можливі банкрутства;

4) для українських страхувальників:

а) переваги: можливість великого вибору серед страхових компаній; поява нових страхових послуг; зниження тарифів з окремих видів страхування (особливо там, де тарифи були завищені) у зв'язку з конкуренцією страховиків;

б) недоліки: ризик шахрайства з боку іноземних страховиків.

Прикладом може бути Польща. Після допуску іноземного капіталу страховий ринок став значно ефективніший, характеризувався сукупністю таких чинників, як зростання конкуренції (динамічне зростання кількості страховиків у Польщі), підвищення капіталізації ринку, приватизація й демонополізація, передача ноу-хау, а також поява нових можливостей для національних страховиків. Ключовими моментами результату іноземних інвестицій у Польщі стало зростання рівня захищеності й лояльності страхувальника, з одного боку, поліпшення й стабілізація фінансового стану страхових компаній — з другого.

Аналізуючи зазначені вище переваги та недоліки, можна погодитися з думкою М.В. Мниха, що “недостатня конкурентоспроможність страхового ринку України, фінансова нестійкість страховиків навряд чи дадуть змогу в повному обсязі скористатися перевагами, які несе економічна відкритість”<sup>1</sup>. Глобалізаційні процеси несуть у собі й істотні ризики для вітчизняної страхової системи, тому зрозуміло, що за таких умов ступінь відкритості національної економіки повинен відповідати й рівню розвитку вітчизняної страхової системи. Це, звісно, не означає, що потрібно повністю закрити шляхи доступу іноземних страхових компаній на вітчизняний ринок, оскільки сьогодні всі погоджуються з тим, що глобалізація — це об'єктивний процес й іншої альтернативи просто не існує<sup>2</sup>. Однак необхідно враховувати те, що з поглибленням процесів глобалізації і зростанням загальної нестабільності ринків рівень ризиків страхової діяльності зростає. Це потребує від уповноваженого органу найшвидшого ухвалення комплексу заходів

---

<sup>1</sup> Мних М.В. Страхування як механізм надання гарантій підприємницької діяльності та соціального захисту населення: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. — К.: Знання України, 2004. — С. 155.

<sup>2</sup> Єрохін С.А. Фінансово-економічний механізм глобалізації // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 9. — С. 157.

законодавчого та інституційного характеру щодо запобігання кризи вітчизняної страхової системи внаслідок можливої втрати нею національної приналежності.

Страховий ринок України для закордонних партнерів може мати кілька привабливих сторін:

- вітчизняний страховий бізнес, на відміну від багатьох інших галузей реальної економіки, не обтяжений боргами перед західними фінансовими інститутами;
- велика потенційна ємність вітчизняного ринку страхових послуг;
- досить низький рівень збитковості страхових операцій, сформований протягом останніх років, порівняно із західними ринками страхування;
- зростання платоспроможного попиту населення на страхові послуги, зумовлене підвищенням добробуту населення України;
- реальна можливість створення працездатної та прибуткової моделі взаємодії капіталів і технологій західних та українських страховиків.

За останні три роки на страховому ринку України сталося близько двох десятків злиттів та поглинань за участю іноземного капіталу. Процеси злиття та поглинання безперечно включають зміну власника або структури капіталу. Із першої тридцятки компаній за останній час уже викуплені іноземцями “Інго Україна” (“Ингосстрах”), “Кредо-Класик” (UNIQA) та “ПЗУ Україна” (PZU S.A.), на які припадає 8 % страхового ринку. Серед компаній, які входять у першу сотню страховиків, куплені “РОСНО Україна” (“РОСНО”), “ПРОСТО страхування” (“РЕСО-Гарантія”), “Княжа” (Wiener StUdtische), “Європейський страховий альянс” (“НРБ”), “ІФД Капітал страхування” (“Росгосстрах”), “ГУТА-Реєстра” (СГ “ГУТА”), “Дія” (СГ “Авікос-Афес”) та “Юпітер” (Wiener StUdtische).

При цьому спостерігаються лише вкладення у статутний капітал, вкладення в розвиток бізнесу українських страховиків усе ще є рідкістю на українському страховому ринку. Більша частина інвесторів обмежується мінімумом додаткових вкладень, необхідних для проведення швидкої реорганізації компанії, побудови агентської мережі та впровадження елементарних ІТ-технологій.

Саме через це експансія іноземного капіталу досі ще не викликала перевертоту на страховому ринку. Насамперед прихід нових гравців не призвів до зниження цін на основні види страхових продуктів, не спостерігається різке зростання виплат або поява нових технологій на ринку. Середній приріст обсягу зібраних премій у дочірніх компаніях іноземних страховиків, як і раніше, порівнянний із приростом оборотів у національних страхових компаніях. Сьогодні різке зростання показали лише “лайфові” страховики (Alico AIG Life, Grawe Ukraine, ЕССО, Юпітер), в яких щорічний приріст страхових премій іноді сягає 500 % за одночасного зростання зазначеного сегмента ринку всього лише на 72 % на рік. Слід зауважити, що в сегменті страхування життя іноземці відіграють домінуючу роль: 50 % валових премій у цьому секторі припадає на трьох лідерів, серед яких австрійська Grawe Ukraine та американська Alico AIG Life<sup>3</sup>.

<sup>3</sup> Оккупация страха // Бизнес. — 2006. — № 8. — С. 52.

Вихід на новий неосвоений ринок для європейських інвесторів є необхідністю. У більшості західних країн застраховані до 90 % ризиків, тобто можливості для розвитку страхових компаній майже вичерпані, і у цьому разі проникнення на ринки інших країн просто неминуче, враховуючи те, що в Україні застраховано менш ніж 10 % ризиків, а на ринку страхування життя і того менше — 1 %.

Отже, великі транснаціональні компанії (AIG, PZU SA, QBE та інші), які вже працюють на страховому ринку України, діють агресивно та постійно розширюють свою ринкову нішу. Єдине обмеження, яке діє на сьогодні відносно іноземних страховиків, — відкрити в Україні філіали можна лише через п'ять років після вступу нашої країни до СОТ<sup>4</sup>. На противагу в Російській Федерації встановлені жорсткі обмеження для нерезидентів, а саме їх сукупна частка у статутному капіталі не може перевищувати 25 %.

Головні цілі процесів злиття та поглинання за участю іноземного капіталу можна звести до наступних:

- вихід на ринки інших країн — ціль, актуальна останнім часом;
- поліпшення конкурентних позицій — компанії вишукують можливості зростання за рахунок придбання додаткових активів або прагнуть посилити позиції на ринку, включаючи варіант купівлі конкурентів і захоплення їхньої частки ринку;

- створення стійкої переваги (за допомогою диверсифікації) — для більшого контролю ризиків (цінових, валютних тощо), використання досвіду інших виробничих сфер, який недоступний для конкурентів; скорочення часу виходу на цей ринок; збереження стабільності та ємності ринку;

- інвестиційна — розміщення вільних коштів; участь у прибутковому бізнесі; скупка недооцінених активів; використання управлінських навичок.

Світовий досвід розширення присутності страхових компаній з іноземним капіталом дає можливість виділити такі особливості:

- страхові компанії з іноземним капіталом концентрують свою діяльність насамперед на роботі із страхувальниками—фізичними особами;

- іноземні страхові компанії значний інтерес виявляють до страхування життя;

- останніми роками частка страхових активів, які контролюють іноземні страховики, постійно зростає;

- проникнення іноземного страхового капіталу на національні фінансові ринки зазвичай позитивно впливає на конкурентоспроможність місцевої страхової системи.

Отже, у найближчому майбутньому експансія іноземних страховиків на страховий ринок України триватиме, особливо стрімких темпів цей процес набуде пі-

---

<sup>4</sup> Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про страхування” від 07.07.2005 № 2774-IV.

сля вступу України до Світової організації торгівлі та з розвитком процесів інтеграції до ЄС, як це сталося у країнах Центральної та Східної Європи. Значна лібералізація фінансової системи цих країн призвела до домінування іноземного капіталу у страховому секторі, який істотно впливає на характер та пріоритети їх економічного розвитку. Відтак є загроза поступового збільшення іноземного капіталу у страховій системі України та витіснення вітчизняних страховиків із традиційних для них секторів страхового ринку. Зважаючи на те, що страхова система поряд із банківською фактично є гарантом фінансової безпеки держави, залежність від кон'юнктури на світових ринках зробить її вразливішою до глобальних фінансових криз. За таких умов постають питання не лише національної безпеки розвитку та захисту страхової системи, а й забезпечення фінансової стійкості та збереження конкурентних переваг вітчизняних страхових компаній.

Успішний розвиток глобалізаційних процесів на національному страховому ринку, на наш погляд, залежатиме від фінансової стійкості страхових компаній та потенційних страхувальників. Оскільки обмеження глобалізації є нереальним, єдино правильні дії за цих умов — вироблення нових підходів до регулювання національного страхового ринку, формування ефективних моделей управління страховими відносинами в Україні. З огляду на це потрібно визначити параметри й тенденції розвитку сучасного світового простору та страхового ринку загалом; сформувати систему інструментів нового регулювання, які б оперативно реагували на ймовірні суттєві зміни у страховій діяльності; забезпечити поступове звуження сфери використання глобальних механізмів регулювання страхових відносин за рахунок максимального зменшення податкового навантаження на фінансову діяльність страховиків; запровадити принципи оподаткування, які діють у країнах ЄС.

Загалом, щоб не втратити конкурентні переваги, вітчизняні страхові компанії повинні постійно удосконалювати свої операції й послуги, нарощувати рівень капіталізації страхової системи і консолідації вітчизняного страхового бізнесу, упроваджувати прогресивні технології управління задля підвищення ефективності діяльності страхових компаній. Стратегічною метою страхової діяльності на сучасному етапі має стати забезпечення системної стабільності і створення необхідних умов для розвитку ринку страхових послуг на засадах добросовісної конкуренції.